

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-674-4-11>

THE SIGNIFICANCE OF THE NORMS OF THE EU CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS FOR THE PRIVATE LAW OF UKRAINE

ЗНАЧЕННЯ НОРМ ХАРТІЇ ЄС ПРО ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРАВА ДЛЯ ПРИВАТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Koliada S. V.

*Postgraduate Student at the Department
of International, Civil and Commercial
Law
State University of Trade and
Economics
Kyiv, Ukraine*

Коляда С. В.

*аспірант кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права
Державний торговельно-економічний
університет
м. Київ, Україна*

З утвердженням європейського курсу розвитку України питання адаптації національної правової системи до стандартів Європейського Союзу набуло першорядного значення. Особливо це стосується сфери приватного права, у межах якої найбільш повно знаходять своє відображення реалізація та захист основоположних прав людини.

Одним із ключових правових стандартів Європейського Союзу у цій сфері є **Хартія Європейського Союзу про основоположні права 2000 року (далі – Хартія ЄС)**, яка з набуттям юридичної сили у 2009 році стала невід’ємною частиною первинного права ЄС. Її положення мають впливати на розвиток приватноправових відносин, трансформуючи підходи до тлумачення таких фундаментальних засад, як гідність, свобода, рівність, солідарність, справедливість. Зазначені цінності є спільними для держав-членів ЄС у рамках суспільства, що характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю і рівністю жінок і чоловіків [1, с. 50]. Своєю чергою, А.А.Жибак підкреслює, що в результаті специфічної законодавчої техніки ЄС окреслюється просторова сфера застосування законів таким чином, що ситуації, розташовані поза межами ЄС, підпадають під їх дію, завдяки чому європейські цінності поширюються та захищаються в інших країнах світу [2, с. 464].

Варто зауважити, що права людини та їх захист є сферою, яка повинна перебувати у динамічному русі: постійно оновлюватися та розвиватися як в правовій науці, так і в практиці. І у контексті зазначеного згадаємо, що Хартія ЄС значною мірою сприяла становленню та розвитку прав людини в Європейському Союзі (далі – ЄС), та її прийняття стало позитивним кроком до посилення їх захисту.

Аналіз Хартії ЄС дає підстави висновувати про нетипову структуру у порівнянні з іншими міжнародними документами з прав людини. Неординарний підхід до її систематики не лише свідчить про відмінність від традиційного поділу прав людини, а й, водночас, підкреслює одну з основних властивостей (ознак) прав людини – це їхню неподільність. Таким чином Хартія ЄС формує нову концепцію, яка будується не на попередній ієрархії, згідно з якою громадянські та політичні права були вищими за економічні, соціальні та культурні, а підкреслює рівноцінне становище усіх прав.

Унікальність самої структури Хартії ЄС полягає у тому, що у ній жодним чином не відображено традиційних класифікацій (типологій) прав і свобод, як зазначених вище, так і поділу прав на індивідуальні та колективні, або ж визначення покоління прав людини. Хартію ЄС можна назвати єдиним каталогом прав, який не враховує історичну хронологію їх закріплення, а групує їх під однією фундаментальною цінністю, проявами якої вони є.

Хартія ЄС починається з преамбули та поділена на сім розділів, що містять 54 статті. Її розробники обрали для тексту сучасний дизайн, заснований на неподільності прав людини та групуючи їх навколо шести цінностей, на яких заснований ЄС: Гідність (ст.ст. 1–5), Свободи (ст.ст. 6–19), Рівність (ст.ст. 20–26), Солідарність (ст.ст. 27–38), Права громадян (ст.ст. 39–46) та Справедливість (ст.ст. 47–50) [3]. Такий вибір групування навколо зазначених фундаментальних цінностей, здається, створює складнішу класифікацію прав і водночас демонструє традиційне уявлення про категорії прав і свобод людини. Варто наголосити, що розташовуючи права таким чином, Хартія ЄС підкреслює взаємозв'язок між ними і таким чином підтверджує їхню неподільність.

У контексті зазначеного вище доцільно додати, що права людини, у переважній більшості, реалізуються на національному та місцевому рівнях. Саме тут виявляється їх справжня актуальність та значення. Законодавство ЄС як правило реалізується на національному рівні. Тому, зобов'язання, що випливають з Хартії ЄС є особливо важливими для держав-членів ЄС.

У сучасних умовах трансформації правової системи України особливої актуальності набуває осмислення європейських стандартів прав людини крізь призму їх інтеграції у вітчизняне приватне право. Євроінтеграційний курс держави зумовлює необхідність не лише у наближенні законодавства до *acquis communautaire*, але й у теоретичному визначенні концептуальних основ вітчизняного праворозуміння.

На даний час багато вчених-правників звертають увагу на необхідності застосування Хартії ЄС у вітчизняному приватному праві.

Зокрема, у дослідженні В.Д.Примака та Т.О.Кортукової неодноразово підкреслюється про те, що Хартія ЄС містить норми, які безпосередньо стосуються приватного права. Зокрема, вчені зосереджують свою увагу на свободі підприємницької діяльності (ст.16 Хартії ЄС), праві власності (ст.17 Хартії ЄС), принципу рівного ставлення (статті 20-21 Хартії ЄС) [4]. Поряд із цим згадаємо про численні наукові розвідки правового регулювання цифрового середовища, яке також відноситься до приватно-правової сфери. Так, за переконанням Л.Л.Нескородженої та В.Д.Примака, саме Хартія ЄС виступає провідним інструментом реалізації цифрової політики [5, с. 98].

Попри закріплену в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС вимогу щодо поступової адаптації законодавства України до *acquis* ЄС, чинне українське приватне право залишається переважно ізольованим від механізмів прямого або опосередкованого застосування Хартії ЄС. Ані Конституція України, ані Цивільний кодекс України, ані Цивільний процесуальний кодекс України не містять положень, які б визначали статус Хартії ЄС як джерела тлумачення чи застосування норм приватного права. На практиці це призводить до фрагментарного використання європейських стандартів прав людини, коли суди апелюють переважно до практики Європейського суду з прав людини, тоді як потенціал Хартії ЄС залишається фактично нереалізованим.

В той же час, доречно звернути увагу на той факт, що зміст норм приватного права України загалом та положень Проекту Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) свідчить про їх кореляцію, яка проявляється не лише у збігу змісту окремих норм, а й у спільному аксіологічному підґрунті обох актів. Їх об'єднує орієнтація на визнання гідності, та свободи людини, які є базовими засадами приватно-правового статусу особи [6, с. 108].

Окреслене вище дає можливість висновувати, що з наукової точки зору є необхідність осмислення феномену «європеїзації приватного права» як процесу, в межах якого загальноєвропейські цінності та принципи поступово проникають у вітчизняний правопорядок та мають бути закріплені у нормативно-правових актах.

Розуміння меж і способів застосування Хартії ЄС у приватно-правових відносинах дозволить не лише розкрити потенціал доктрини прямої та опосередкованої дії норм європейського права, а й сприятиме модернізації вітчизняної концепції прав людини.

Література:

1. Макеєва О. М. Права людини в системі базових європейських цінностей. *Юридичний вісник*. 2022. № 2 (63). С. 48–55.

2. Жибак А. А. Екстратериторіальність права ЄС під час накладення зобов'язань на онлайн-платформи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 463–466.

3. Charter of Fundamental rights of the European Union (2012/C 326/02). Notices from European Union institutions and Bodies. European Parliament. Council. Commission. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/char_2012/oj/eng

4. Примак В., Кортукова Т. Забезпечення прав онлайн-платформ у механізмі акта про цифрові послуги. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : Право, публічне управління та адміністрування*. 2025. № 18. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2025-18-01-25>

5. Примак В. Д., Нескороджена Л. Л. Основоположні права у цифровому середовищі: практика Суду Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 11. С. 97–101.

6. Коляда С. В. Харгія ЄС про основоположні права та Цивільний кодекс України: кореляція норм про особисті немайнові права. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики : матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції*, м. Миколаїв, 24 грудня 2025 р. Львів – Торунь : Ліха-Прес, 2025. С. 107–111.